

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА СУТНІСТЬ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛ У СФЕРІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу сучасних поглядів на сутність торгівлі та розширення їх кола у контексті людського розвитку. Запропоновано розглядати торгівлю як вид діяльності, як процес, як фактор та як систему. При кожному з підходів виділені функції, котрі виконує торгівля, що має практичне значення й допомагає менеджменту приймати адекватні управлінські рішення в процесі людського розвитку. До функцій торгівлі як виду діяльності віднесено посередницьку, допоміжну та інформаційну. Функції процесу наступні: закупівля, посередництво, обмін, доведення до споживача. З факторного погляду перша функція торгівлі полягає у підвищенні ефективного використання ресурсів; інноваційній спрямованості; сприянні розширенню ринків; задоволенні потреб споживачів; стимулюванні конкуренції. Функції торгівлі з позиції системи наступні: інфраструктурна, узгоджувальна, забезпечення ефективності системи.

Ключові слова: торгівля, оперативна конкурентоспроможність, стратегічна конкурентоспроможність, економічний розвиток, фактор, вид діяльності, процес, система, ефективність, людський розвиток.

Торгівля відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності економічної системи, від окремого підприємства до національного господарства та створює як оперативні, так й стратегічні конкурентні переваги, особливо – у сфері людського потенціалу. Торгівля забезпечує виробничий процес ресурсами, доводить продукт до кінцевого споживача, сприяє задоволенню потреб окремої людини та певного соціуму. Прискорення дії сфери обігу, в межах якої торгівля виступає головним актором, сприяє скороченню витрат, а при цьому здійснюється підвищення ефективності функціонування економічної системи в цілому, створюються поточні та стратегічні конкурентні переваги. Торгівля також виступає сферою прикладання праці. Робоча сила в торгівлі – це загальна кількість людей, які є зайнятими або безробітними та активно шукають роботу в торгівельному секторі економіки, забезпечуючи робочу силу для виробництва та розподілу товарів і послуг. Дані та аналіз цієї групи

робочої сили (наприклад, кваліфіковану та некваліфіковану) та кореляцію між відкритістю торгівлі та результатами ринку праці. Важливість торгівлі полягає в тому, що вона здійснює стимулювання людського розвитку через задоволення потреб населення. Крім цього, торгівля спрямована на підвищення продуктивності праці, що є кількісним економічним виміром людського розвитку. Зацікавленість у продажу товарів та отриманні прибутку мотивує працівників підвищувати продуктивність праці. Для кращого розуміння методів управління торгівлею з метою посилення процесів людського розвитку доцільно виявити сучасні підходи до її сутності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фактори впливу на саму торгівлю та її роль у побудові конкурентоспроможного підприємства розглядають Чекотун К., Блакита Г., доводячи, що «торгівля є важливою складовою економіки будь-якої країни, включаючи Україну. Розвиток торгівлі має велике значення для сталого економічного зростання, збільшення експортного потенціалу та поліпшення життя населення» [11]. Категоріальний аналіз представлено в публікації Жидик О., котрий доводить, що торгівлю «визначають її як операцію обміну з метою отримання прибутку. Роздрібну торгівлю визначають як кінцеву ланку ланцюга руху товару від виробника до споживача, і наголошують на важливості особистого внеску підприємця в розвиток роздрібно торгівлі» [8]. Значення продуктивності праці, в тому числі й в торгівлі, для інтенціональної економіки розкривають Маргітич В. та ін. [9]. Торгівля з позиції

©Кубіній Н.Ю., к.е.н., професор, професор кафедри економіки, підприємництва та торгівлі ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Завадяк Р.І., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та торгівлі ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кубіній В.В., к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та торгівлі ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

використовуються для розуміння динаміки зайнятості, пов'язаної з торгівлею, включаючи вплив торгівельної політики, попит на різні види

підприємництва може бути окреслена виходячи з думок, що представлені Завадяком Р. та його однодумцями [10].

При всій широті поглядів на сутність торгівлі, відсутня їх систематизація й виявлення функціоналу кожного теоретичного ракурсу з позиції людського розвитку.

Мета дослідження полягає у систематизації сучасних підходів до сутності торгівлі та окреслення їх функціонального навантаження у сфері людського розвитку.

Опис основного матеріалу дослідження. Огляд сучасних наукових думок, дозволяє виділити основні методологічні підходи до сутності торгівлі, котрі представлені на рис. 1.

Рис.1. Основні підходи до сутності торгівлі в контексті людського розвитку (складено авторами).

У першу чергу доцільно розглянути торгівлю з позиції діяльності. Торгівля є видом економічної діяльності, який охоплює купівлю-продаж товарів та послуг, виступаючи посередником між виробниками та споживачами. Вона включає в себе реалізацію як товарів для особистого споживання, так і товарів виробничо-технічного призначення, забезпечуючи їхнє зберігання, транспортування та продаж через мережу оптових та роздрібних підприємств.

Доцільно враховувати більш широке розуміння діяльності. "Вид діяльності" означає певну сферу, напрямок або тип активності людини чи підприємства, яка має конкретну мету, зміст та форми прояву. Це може бути свідомо, цілеспрямована діяльність, яка охоплює спілкування, навчання, гру та працю, або ж специфічна економічна діяльність підприємства, така як виробництво чи надання послуг.

Основні аспекти, що визначають вид діяльності містять мету, зміст, характер, форму, свідомість або ірраціональність.

У зв'язку з тим, що діяльність притаманна людині, торгівля відіграє певні функції для розвитку людського потенціалу:

- Посередницька роль. У процесі її реалізації торгівля з'єднує виробників, які створюють товари, зі споживачами, які їх

потребують. Узгодженість інтересів посилює людський розвиток.

- Виконання додаткових операцій, тобто сортування, комплектування, пакування товарів, продовжує процес виробництва у сфері товарного обігу, а це створює додану вартість котра виступає основним джерелом людського розвитку.

- Інформування споживачів – одна з основних функцій, тому що торгівля надає інформацію про нові товари та послуги, стимулюючи їхнє виробництво та впровадження. Ефективність людського розвитку залежить від повноти та своєчасності інформації.

Другим ракурсом виділяємо торгівлю як процес. Торгівля як процес — це купівля-продаж товарів, послуг та цінностей між суб'єктами економіки, що здійснюється у певній послідовності й передбачає кінцевий обмін на гроші для задоволення потреб споживачів та отримання прибутку [3]. Цей процес є частиною підприємницької діяльності та ринкової системи, яка включає доведення товарів до споживача, зміну їхніх форм (наприклад, пакування) та надання торгових послуг.

Функції процесу торгівлі у сфері людського розвитку наступні:

1. Посередництво між виробництвом та людиною. Дозволяє підвищувати ефективність виробництва та одночасно задовільняти потреби.

2. Доведення до споживача товарів та послуг, без котрих неможливий людський розвиток.

Кожна з вказаних функцій спрямована на вирішення трьох завдань. По-перше, це скорочення процесу обігу, друге – прискорення процесу обігу, третє – забезпечення людей інструментами розвитку.

Розглядаючи торгівлю як фактор, доцільно зупинитися на сутності такого явища як фактор. Останній являє собою причину появи та функціонування явища, рушійну силу, поштовх до певних дій, до реалізації покладеної мети. Торгівля є ключовим фактором розвитку, оскільки вона забезпечує обмін товарами та послугами, сприяє ефективному використанню ресурсів, стимулює інновації через доступ до новітніх технологій та знань, розширює ринки збуту для виробників, а також задовольняє потреби споживачів, покращуючи якість життя. Міжнародна торгівля, зокрема, дозволяє країнам спеціалізуватися на виробництві товарів, де вони мають порівняльні переваги, що веде до загального економічного зростання та отримання прибутку [2].

Які функції відіграє торгівля, сприяючи розвитку, виступаючи фактором якісних економічних трансформацій?

Перша дія полягає у підвищенні ефективного використання ресурсів, тобто торгівля дозволяє країнам зосередитися на виробництві товарів та послуг, де вони мають переваги (природні, трудові, технологічні), замість того, щоб намагатися виробляти все самостійно. Особливо важливим виступає людський ресурс, на основі якого будується піраміда ефективності інших джерел економічної діяльності.

Друга – це доступ до інновацій та технологій. Участь у світовій торгівлі полегшує доступ населення до передових наукових досягнень і технологій, що прискорює модернізацію економіки та підвищує продуктивність [5], сприяє креативності [1].

На кінець, відбувається стимулювання конкуренції. Конкуренція на ринках, що виникає завдяки торгівлі, спонукає виробників покращувати якість продукції та знижувати ціни, що також слугує людському розвитку.

Роль торгівлі як фактору розвитку економіки та людського фактора посилюється в умовах інтенціональної економіки [6], в межах якої наміри стають рушійною силою інтенсифікації торгівлі, та, відповідно, формування

конкурентоспроможної господарської структури будь-якого рівня, створення певних інститутів розвитку [4].

Торгівля як система — це сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують процес обміну товарами, послугами, цінностями та грошима між виробниками та споживачами. Вона функціонує як галузь економіки, виконуючи функції доведення товарів до споживача, зміни форми вартості з товарної на грошову та надання торгових послуг.

Основні елементи системи торгівлі, котрі доцільно виділити в даному дослідженні внаслідок їх впливу на функції торгівлі як системи, наступні: суб'єкти, тобто покупці (споживачі) та продавці (підприємці); об'єкти (товари та послуги, які обмінюються); процес, котрий полягає у купівлі-продажу, що включає операції з обігу товарів; інфраструктура, тобто ринки, магазини, склади, що забезпечують рух товарів від виробника до споживача; регулювання через законодавчі акти, правила та стандарти, що регламентують торговельну діяльність.

Основні функції торгівлі у сфері людського розвитку як системи формують наступний акорд:

- Залучення інфраструктури для ефективного транспортування товарів від сфери виробництва до сфери споживання. При цьому основними гравцями інфраструктури сфери виробництва та споживання виступають люди й від їх розвитку залежить сама інфраструктура.

- Узгодженість функціонування всіх елементів системи торгівлі, в тому числі людського фактора.

Системність торгівлі полягає в її взаємодії з різними сферами та складовими економіки в цілому, про що свідчить позиція Rita K. Almeida, Jennifer P. Poole, в межах якої «trade affects labor market outcomes in a developing country setting»[8].

Через форми торгівля забезпечує конкурентоспроможність. Торгівля є ключовим елементом конкурентоспроможності, оскільки вона дозволяє підприємствам отримати доступ до нових ринків, ефективніше використовувати ресурси, а також стимулювати інновації та підвищувати якість продукції та послуг, що є умовами та важелями людського розвитку. Через торгівлю компанії можуть порівнювати свої товари з товарами конкурентів, що спонукає їх до поліпшення характеристик своєї продукції та зниження витрат, адже саме якість та ціна, а також унікальна торгова пропозиція, визначають привабливість товару для покупця та слугують його розвитку.

Висновки. На основі критичного аналізу існуючих підходів до сутності торгівлі запропоновано розглядати це явище як вид діяльності, фактор розвитку, процес та систему. Кожний з підходів має практичне значення: дозволяє менеджменту поставити акценти та прийняти адекватне управлінське рішення у сфері людського розвитку. Так, підхід з факторних позицій включає такий практичний інструмент управління як каузальну індукцію, а системний ракурс забезпечує прийняття рішень, котрі підтримують гомеостатичність торгівельної системи.

З позиції діяльності запропоновано розглядати торгівлю як вид економічної діяльності, який охоплює купівлю-продаж товарів та послуг, виступаючи посередником між виробниками та споживачами. Торгівля включає в себе реалізацію як товарів для особистого споживання, так і товарів виробничо-технічного призначення, забезпечуючи їхнє зберігання, транспортування та продаж через мережу оптових та роздрібних підприємств. Іншими словами торгівля – складна, комплексна діяльність котра забезпечує як потреби бізнесу, так й окремої людини у розвитку. Вона функціонує як галузь економіки, виконуючи функції доведення товарів до споживача, зміни форми вартості з товарної на грошову та надання торгових послуг.

З процесної позиції торгівля представлена як сукупність стадій купівлі-продажу товарів,

послуг та цінностей між суб'єктами економіки, що здійснюється у певній послідовності й передбачає кінцевий обмін на гроші для задоволення потреб споживачів та отримання прибутку. Функції процесу торгівлі наступні: посередництво між виробництвом та людиною, що дозволяє підвищувати ефективність виробництва та одночасно задовольняти потреби. Також функцією торгівлі виділено доведення до споживача товарів та послуг, без котрих неможливий людський розвиток.

З факторного погляду торгівля виступає рушійною силою економіки та створює умови для побудови конкурентоспроможної економіки. Перша функція полягає у підвищенні ефективного використання ресурсів; друга – це доступ до інновацій та технологій; остання – стимулювання конкуренції.

Торгівлю як систему запропоновано розглядати як сукупність елементів, що забезпечують процес обміну товарами, послугами, цінностями та грошима між виробниками та споживачами. Функції торгівлі у сфері людського розвитку з позиції системи наступні: інфраструктурна, узгоджувальна, забезпечення ефективності системи та ін.

У подальших дослідженнях передбачається побудувати модель впливу торгівлі на ефективність економіки регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bartelsman, Eric J.; Haltiwanger, John; Scarpetta, Stefano (2004) : Microeconomic Evidence of Creative Destruction in Industrial and Developing Countries, *IZA Discussion Papers*, No. 1374, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
2. Caroline Freund, Bineswaree Bolaky. Trade, regulations, and income. *Journal of Development Economics*. Volume 87, Issue 2, 2008, Pages 309-321, ISSN 0304-3878, <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2007.11.003>.
3. David Dollar, Aart Kraay, Institutions, trade, and growth, *Journal of Monetary Economics*, Volume 50, Issue 1, 2003,
4. David Dollar. Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985. *Economic Development and Cultural Change*, 1992, vol. 40, issue 3, 523-44. <http://dx.doi.org/10.1086/451959> Pages 133-162,
5. Francisco Alcalá, Antonio Ciccone, Trade and Productivity, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 119, Issue 2, May 2004, Pages 613–646, <https://doi.org/10.1162/0033553041382139>
6. Kubiniy N. J. Intention for trust in a synergic economic system [Електронний ресурс] / Kubiniy N. J., Kubiniy V. V. // *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (21 жовт. 2022 р.) / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана ; [орг. ком.: Лук'яненко Д. Г. (голова) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2022. – С. 23–26. <https://ir.kneu.edu.ua/items/a29dc88f-eea6-4170-90a6-da157ab36489>
7. Rita K. Almeida, Jennifer P. Poole, Trade and labor reallocation with heterogeneous enforcement of labor regulations, *Journal of Development Economics*, Volume 126, 2017, Pages 154-166

8. Жидик О. РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ: СУТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ. *Економіка та держава* 2013. № 12. С. 87-89.
9. Кубиній Н., Маргітич В., Кубиній В. Продуктивність праці в інтенціональній економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/61456> (дата звернення: 18.05.2025).
10. Кубиній Н.Ю., Кубиній В.В., Завадяк Р.І Промисловість, сільське господарство та туризм: ефективність використання людського потенціалу в стратегічних галузях регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2024.1(63). С.93-98.
11. Чекотун К., Блакита Г. Сутність та характеристика конкурентоспроможності підприємств торгівлі. *Економіка та суспільство*. Випуск # 59 / 2024. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3411/3339>

REFERENCES

1. Bartelsman, Eric J.; Haltiwanger, John; Scarpetta, Stefano (2004) : Microeconomic Evidence of Creative Destruction in Industrial and Developing Countries, *IZA Discussion Papers*, No. 1374, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn
2. Caroline Freund, Bineswaree Bolaky (2008). Trade, regulations, and income. *Journal of Development Economics*. Volume 87, Issue 2, 2008, Pages 309-321, ISSN 0304-3878, <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2007.11.003>.
3. David Dollar, Aart Kraay (2003), Institutions, trade, and growth, *Journal of Monetary Economics*, Volume 50, Issue 1
4. David Dollar(1992). Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985. *Economic Development and Cultural Change*, vol. 40, issue 3, 523-44. <http://dx.doi.org/10.1086/451959> Pages 133-162,
5. Francisco Alcalá, Antonio Ciccone, Trade and Productivity, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 119, Issue 2, May 2004, Pages 613–646, <https://doi.org/10.1162/0033553041382139>
6. Kubiniy N. J. (2022). Intention for trust in a synergic economic system [Електронний ресурс] / Kubiniy N. J., Kubiniy V. V. // *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (21 жовт. 2022 р.) / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана ; [орг. ком.: Лук'яненко Д. Г. (голова) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2022. – С. 23–26. <https://ir.kneu.edu.ua/items/a29dc88f-eea6-4170-90a6-da157ab36489> (in English).
7. Rita K. Almeida, Jennifer P. Poole (2017), Trade and labor reallocation with heterogeneous enforcement of labor regulations, *Journal of Development Economics*, Volume 126, Pages 154-166
8. Zhydyk O. (2013). ROZDRIBNA TORGIVLYa: SUT' TA EVOLYUCIYa POGLYADIV.[RETAIL TRADE: ESSENCE AND EVOLUTION OF VIEWS Ekonomika ta derzhava [Economy and State] № 12. p. 87-89. (in Ukrainian).
9. Kubiny, N., Marhitych, V., & Kubiniy, V. (2022). Produktyvnist pratsi v intentsialnii ekonomitsi. [Labor productivity in the intentional economy]. *Economy and society*. No 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (date of access: 05.04.2024). (in Ukrainian).
10. Kubiniy N., Kubiniy V., Zavadyak R. (2024). Promyslivist, silske hospodarstvo ta turyzm: effektivnistj vykorystanja ljudsjkogo potercialy v stratehichnyh halyzjah rehiony [Industry, agriculture and tourism: effective use of human potential in strategic sectors of the region] *Scientific papers of Uzhorod University. Ser. Economics*. 1 (63). Pp. 93-98. (in Ukrainian).
11. Chekotun K., Blakyta G.(2024). Sutnist' ta harakteristika konkurentospromozhnosti pidpriemstv torgivli. [The essence and characteristics of the competitiveness of trade enterprises]. *Ekonomika ta suspil'stvo*. Vipusk [Economy and Society]. Issue # 59. 2024. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3411/3339> (in Ukrainian).

Отримано 01.08.2025